

Анексија на свима линијама.

Кад је изашао нови адвокатски ред за Босну и Херцеговину зачудно је свакога. Било је то почетком године 1909., неколико мјесеца наза проглашења анексије, када се сваки дан очекивало проглашење устава, који је имао народу дати законодавну власт. Још је више изнудила наш народ скорашња преставка адвокатске коморе на земаљску владу, односно министарство, у којој се тражи међу осталим укидање досадашњих турских закона у нашој земљи и потпуно увођење омиштер аустр. закона. То се догодило баци на прагу нашега уставнога доба. Изгледа да су се неки особито журиши да, још прије сабора нашега, по својој вољи донесу законе у нади да сабор о том онда неће више ни водити рачуна. Тридесет година био је добар стари адвокатски ред и закони, о којима се говори о споменутој преставци, на сада на једанпут не ваљају; на прагу устава није се могло чекати да и народ своју рекне, већ се без народа стварају нови закони. Ту журбу не можемо друкчије протумачити него comodoitetом и нуком себичности. Но док им је пошло за руком да нови адвокатски ред постигне законску моћ, без судјеловања народа, докле им се изјављиво покушај са споменутом преставком, јер је међутим устав проглашен, на ће тако инак и народ своју рећи о тим предловима прије него ли исти добију законску моћ. Оне, дакле, који су хтјели и с том представком да криомчаре, стигла је заслужена бламажа.

Наши адвокати, скоро сви досељеници, (истичемо адвокате, јер нови адвокатски ред није донесен без њихова судјеловања) огривши се дебелм зидом концесионираног адвокатства, гурнувши наше домаће синове баш кад су досијели да отворе своје канцеларије, најмање три до четири године у назад, тражећи од њих много дужу праксу, натоваривши им много теже услове, а напротив рад својих концесијената свизивши на мјеру обичног пуномоћника ланка¹⁾, осигурали су тако себи још за неколико година лијепе приходе; требало им је сада само једноставнијег рада. Они су скоро сви учили само аустријско право, на им је тешко сада на ново штудирати домаће право и законе, и стога су једноставно увели аустријско право. Друкчије се горња њихова журба доста не може протумачити.

Признајемо да је велика негода кад се нема јединственог закона, као што је то у нас, гдје вриједи турски закони, а у другом реду омиштер аустријски закони, т. ј. у толико, у колико

¹⁾ О овоме новом адвокатском реду биће говор у мојој брошури, а надам се, да ће се о том и у нашем сабору повести ријеч. Писан.

imaју da nadopune pravo kad ovi ništa ne govore o dotičnom slučaju. Prihataјemo da bi bilo puno jednostavnije, kad bi vrijeđala samo austriјско право, јер се не би тако често pozivalo do kazivanja; na ovo se lako može izbјeћи ako se dobro poznaју оба spomenuta zakona, tu davalе лежи чвор, a to је некој gospodi ташо.

Но и ако наши турски zakoni имају врло lijеких правних uređaba, и те одговарају правном схватању нашег народа, a to под права (особито приватног права) и јест најјавније, то ми ипак, уиеређујући га са општим аустр. zakonom, дајемо оном предност, јер је бољи, потпунији, модернији. Но зато ипак не можемо допустити да се ишти без икаквог обзира на савени једноставан начин прогласи миланни и за нашу земљу, и то из две разлога:

1. Zakoni треба да одговарају правној свјести народа, треба да су параджај правног схватања народа. Формуле, у које закон одијела право, треба да су познате народу, узете из народа. Само у том случају оправдано је начело: ignorantia legis non excusat (незнанје zakona не оправдава) или: ignorantia legis nocet (незнанје zakona шкоди), ако се може претпоставити, да су zakoni познати свима, од којих да их свако једно може уиорати. Сама промулгација zakona не може оправдати горњег начела. Austriјски општи законик је српна немачкога духа, одговара правном схватању немачкога народа, a осим тога има у њему и католичког конфесионалног духа, a то се све не слаже са правним схватањем нашег народа, који је осим тога подијелен у три цјере. § 39. општег грађанског законика дели додуше, да различа конфесија не утиче на излажањет приватноправних одношаја, али узв све то има законик конфесионални карактер, нарочито у женидбеном праву, на пр. § 593.: ко иије цјере хришћанске не може посвједочити тестамент хришћанину. Или § 768. тачка 1. Како је то за земљу гдје има толико муслимана?!

Наметнути нашем народу туђе право схватање и туђе правне облике била би неправда, управо начело. То би исто било као кад би нам наметнули немачки језик. Како би на пр. било кад би сада austriјском народу наметнули италијско правно схватање! Узиммо на пр. најобичнији правни посао: куповање и продају. Austр. закон, као и римски сматра куповање и продају консензуалним уговором (pacto consensu). Шта ипак и кутанје признаје као прихватање понуде. Код нас судија суди да је куповање и продаја перфектна, и кад је количина по прилици одређена: и пр. могу ти продати до 50 тогара. Наш народ сматра да је куповање и продаја, тек онда, готова, кад се или плати куповина, или

прода ствар или дадне капара, или бар тресне рука о руку и трећи пресјече. Прије тога не сматра се он никакo обавезним, него мисли да има право другом продати, односно одустати од куповања. Или § 908. општег аустр. закона вели, да странка може капару задржати или тражити испуњење погодбе, односно накнаду, ако је то испуњење немогуће. Међутим наш народ сматра капару у свима случајевима као одустајање (§ 909. о. г. з.), т. ј. ако жртвује капару да има право одустати од испуњења погодбе. Судија пак по закону просуђује увијек капару по § 908. о. г. з. не обзирајући се на вољу странке.

Колико је наших трговаца штетовало и још штетује, што је у наш закон пресађена нашем трговачком свијету непозната туђа законска уредба, да се наме ненаручена или неодговарајућа роба има прихвати и ставити продаваоцу „на расположење“, мјесто припродијог, да се таква роба пошаље продаваоцу назад или у опште неврши и т. д.

Од увођења општег аустр. закона у нашу земљу имао би корист само онај, који је вичан њему, дакле странци, док би по наш народ то било то од велике штете. Истина је да јединственост закона у савезним државама има својих добрих страна, као што би у опште била велика срећа да је на цијелом свијету само један језик и једна вјера, али не можемо допустити да се та јединственост створи на штету и пропаст нашега народа. Аустрија и Угарска су у тјешњем савезу него ли наша држава с њима, на њим немају јединственог закона, јер сваки хоће да штити интересе свога народа. Стога ћемо се и ми борити свим силама проти анексије на правном пољу. И казнено право, које је свима народима сродније, јединственије, ипак носи и има различна обиљежја свога народа. Колико су различитија та обиљежја приватног права код појединог народа, гдје се иде за тим да се заштити воља сваког појединца! Босна је посебна држава, посебан народ са својим правним схватањем и обичајима, па према томе мора имати и своје посебне законе.

2. Општи аустр. закон не можемо примити и из другог разлога. Ако је потреба да мијењамо закон онда треба да нађемо најбољи, који одговара нама, односно да створимо такав. Општи аустр. закон је сам с једне стране сувишан, с друге стране непотпун. У њему има много што не спада у законик, него је поуног и етичког садржаја, и спада на катедру или у моралку; у њему има привних уредаба које су обзиром на наше социјално и економско стање сувишне. С друге стране је непотпун: много је пропуштено позитивних законика; не одговара нашим потребама, на примјер, нема разлике о прети некретности мушка и еразими-

rije. Ta suzishnost i oskudica opsteg austrijskog zakonika za naše prilike osjeća se osobito u nasljednom i porodičnom pravu, pa i u stvarnom. Na više je mjesta o. a. i. kontrovezan i nejasan, na pr. § 862. kaže, da je sudilac vezan za vrijeće, koje je potrebno da odgovor dva puta stigne. No ne zna se nikakvo se to ima računati. Ili ona mjesta, gdje se govori o „važnim razlozima“, a isti se поближе ne navlađaju, nego je prepušteno samovolji sudije.

Обавезно аустријско право је у својој форми врло слободно, као у опште цијели аустр. грађ. законик, премда та слобода није свуда конзеквентно проведена, тако да се у том погледу много не удаљује од трговачког закона. Само у неким случајевима задржана је писмена или друга која форма. Наметнути сада свима такве слободне форме, о којим би замашајима могао бити сјестан само један праву вјештачи човек, било би штетно и опасно за поштена и праву невјешта чојјеса (§ 887. а. с. в.)

Насљедно аустријско право не одговара нашим приликама, правном схватању. Осим тога исто је неправедно према преосталој супрузи и супругу (у овље пријепорно § 757) и неваконтитој дједи. Или на пр. § 822. који и теорији и пракси ставља велике теешкоће. Па и цијелокуни систем аустр. зак. није строго проведен и погрешан је.

Да је општи аустр. законик и за саму Аустрију по гдје гдје застарео, тежак, неплеменит, непотпуи, нејасан и т. д. показују толики ваннадни закони и наредбе, поред њега, и толики покушаји његове темељне реформе. Увести тај закон и код нас значило би из једног крнежа надати у други крнеж.

Још нешто. У споменутој представи тражи се и општа мјенична способност. Истина је да је код нас граница мјеничне способности само протоколираних трговаца преуска, но мора се признати да је с друге стране врло опасно проширити мјеничну способност на све. Јер врло многи и протоколирани трговац, потписујући мјеницу, не схвата замашност тога свога рада, а како ли би то схватио један већином неписмен сељак. Ту би се можда дала нека средина наћи, нека друга међа, можда интелигенција, писменост и т. д. Опасност мјеничне обавезе лежи у том што се оснива на неком апстрактном разлогу. Сам потпис обавезује и даље се не пита. А осим тога мјеница се издаје обично на четири мјесца, па би рок често пао у вријеме над сељак нема новца. Колико би се онда мјеница протестирао, а све те трошкове морао би дотични сносити. Наш народ не сватра се обавезним да плати ни на јамство, које се оснива на реалнијем темељу и гдје му већ и сама ријеч „јамство“ донекле представља замашност тога чина.

